

5. Zolotova D.R. *TSifrovye obrazovatelnye resursy: poniatie i klassifikatsiia* // *Lichnostnoe i professionalnoe razvitie buduşego spetsialista: materialy HVIII Mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi Internet-konferentsii*. – Tambov: Izdatelskii dom «Derjavinskii», 2022. – В. 121-127.
6. Bodrova E.G., Degterenko L.N. *TSifrovye instrumenty i servisy v professionalnoi deiatelnosti sovremennogo pedagoga* // *Sovremennaiia vysshaia şkola: innovatsionnyi aspekt*. – 2021. – Т. 13, № 2 (52). – В. 48-56.
7. Muldahmetov Z.M., Gazaliev A.M. *K voprosu tsifrovizatsii vyssşego obrazovaniia v Kazahstane* // *She lovecheskii kapital*. – 2023. – № 12(180) chast 2. – В. 45-52.
8. Abilhasimova A.E. *TSifrly bilim beru resurstaryn bilim beru üderisinde qoldanu* // *Molodoi uchenyi*. – 2020. – №14 (304). – В. 292-295.
9. Traxler J. *Defining mobile learning*//*IADIS International Conference Mobile Learning*.-2005.- P.261-266.
10. *Resursov-v-uchebnom – sandyq bilim beru resurstarynyñ qoldanylu ädistemesi*; <http://nci.kz/ru/content/rukovodstva-polzovateley-cifrovyyh-obrazovatelnyh-resursov-dlya-shkol-na-14>.

МРНТИ 14.35.01.

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.83.3.018>

К.Т.Ыбыраимжанов,¹ С.А.Фейзулдаева,^{1*} Ф.С.Баекеева²

¹І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың құрылымдық-мазмұндық ерекшеліктері баяндалады. Құрылымдық-мазмұндық ерекшеліктер бірнеше кезеңдерден тұрады. Теориялық талдаулар бойынша «зерттеушілік құзыреттілік», «шығармашылық қабілеттер» ұғымдарының категориялық аппараты философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілерде түсіндіріледі. Негізгі ұғымдардың құрылымы мен мазмұны сипатталады. Теориялық талдауларды негізге ала отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдіснамалық маңызын құрайтын жүйелік тұғыр, зерттеушілік тұғыр, шығармашылық тұғыр, тұлғалық-бағдарлы тұғырлар, олардың атқаратын функциялары туралы айтылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың құрылымдық-мазмұндық моделі динамикалық байланыстағы мотивациялық, танымдық және тұлғалық-әлеуметтік, рефлексиялық компоненттер мен өлшемдер, көрсеткіштерден, жоғары, орта және төмен деңгейлер бойынша ашып түсіндіріледі. Шығармашылық қабілеттілік – стандартты емес мәселелердің шешімін табу, өзіндік өнімдерін жасау, өнімді ойлау және қиялдың жаңа белгілерін қалыптастырудағы қабілеттердің кешені деп нақтыланады.

Мақаланың эмпирикалық бөлімінде болашақ педагогтердің шығармашылық деңгейін анықтаудағы диагностикалық әдістері талданып негізге алынады. Авторлар тарапынан тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар жүргізіліп, 96 респондент қатысты. Зерттелушілерге 15 сұрақтық сауалнама жүргізіліп, оның диагностикалық нәтижелері беріледі. Қалыптастыру эксперименті бойынша «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты элективті курс бағдарламасы мен оқу-тақырыптық жоспары ұсынылады. Қорытындыда негізгі тұжырымдар мен ғылыми-әдістемелік ұсыныстар айтылады.

Түйін сөздер: зерттеушілік құзыреттілік, шығармашылық қабілет, дербес қабілет, өнімді ойлау, тұлғалық-бағдарлы тұғыр.

Ыбыраимжанов К.Т.,¹ Фейзулдаева С.А.^{1*} Баекеева Ф.С.²

¹Жетысуский университет имени И.Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан

²Казахский национальный женский педагогический университет, г.Алматы, Казахстан

СТРУКТУРНО-СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

В статье отражены структурно-содержательные особенности развития творческих способностей будущих учителей начальных классов посредством исследовательской компетенции. Структурно-содержательные особенности состоят из нескольких этапов. Категориальный аппарат понятий «исследовательская компетентность», «творческие способности» по теоретическому анализу трактуется в философском, психологическом и педагогическом аспектах. Описывается структура и содержание основных понятий. Основываясь на теоретическом анализе, речь идет о системных подходах, исследовательских подходах, творческих подходах, личностно-ориентированных подходах, о их функциях составляющих методологическую значимость развития творческих способностей будущих учителей начальных классов через исследовательскую компетентность.

Структурно-содержательная модель развития творческих способностей будущих учителей начальных классов через исследовательскую компетентность раскрывается по мотивационным, познавательным и индивидуально-социальным, рефлексивным компонентам и критериям, показателям, высоким, средним и низким уровням в динамической связи. Уточняется, что творческие способности – это комплекс способностей к поиску решений нестандартных задач, созданию собственных продуктов, продуктивному мышлению и формированию новых признаков воображения.

В эмпирическом разделе статьи анализируются диагностические методы определения уровня творчества будущих педагогов. Авторами проведена опытно-экспериментальная работа с участием 96 респондентов. Субъектам проводится анкета из 15 вопросов и даются ее диагностические результаты. По формирующему эксперименту предлагается программа элективного курса "методика развития творческих способностей через исследовательскую компетентность личности" и учебно-тематический план. В заключении излагаются основные выводы и научно-методические рекомендации.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, творческие способности, индивидуальные способности, продуктивное мышление, личностно-ориентированный подход.

Ybyraimzhanov K.,¹ Feizuldayeva S.,¹ Bayekeyeva F.²

¹Zhetysu university named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

²Kazakh national women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan

STRUCTURAL AND SUBSTANTIVE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS THROUGH RESEARCH COMPETENCIES

Abstract

The article reflects the structural and substantive features of the development of creative abilities of future primary school teachers through research competence. The structural and substantive features consist of several stages. The categorical apparatus of the concepts of "research competence", "creative abilities" according to theoretical analysis is interpreted in philosophical, psychological and pedagogical aspects. The structure and content of the basic concepts are described. Based on theoretical analysis, we are talking about systemic approaches, research approaches, creative approaches, personality-oriented approaches, and their functions that make up the methodological significance of developing the creative abilities of future primary school teachers through research competence.

The structural and content model of the development of creative abilities of future primary school teachers through research competence is revealed by motivational, cognitive and individually social, reflective components and criteria, indicators, high, medium and low levels in a dynamic relationship. It is clarified that creativity is a complex of abilities to find solutions to non-standard tasks, create your own products, think productively and form new signs of imagination.

The empirical section of the article analyzes diagnostic methods for determining the level of creativity of future teachers. The authors conducted experimental work with the participation of 96 respondents. Subjects are given a questionnaire of 15 questions and its diagnostic results are given. According to the formative experiment, an elective course program "methods of developing creative abilities through personal research competence" and an educational

and thematic plan are proposed. In conclusion, the main conclusions and scientific and methodological recommendations are presented.

Keywords: research competence, creativity, own abilities, productive thinking, personality-oriented approach.

Кіріспе. Қазіргі әлемде шығармашылық қабілеттерін дамыту бастауыш білім берудің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Бастауыш білім берудің мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес, білім беруді модернизациялаумен байланысты мақсаттардың бірі – өзара әрекеттесудің жеке тұлғаға бағытталған моделіне, білім алушылардың жеке басын, оның шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған.

Білім беруде болып жатқан өзгерістер жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін қалыптастыруға ықпал ететін шығармашылық ойлауды дамыту мәселесіне басымдық береді, ол бірегейлігімен және өзіндік ерекшелігімен байланысты болып келеді.

Осы орайда Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11-бабы бойынша білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі: «...жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуатын дамыту» деп көрсетіледі [1].

Біз жұмысымызда шығармашылықты сапалы жаңа материалдық және рухани құндылықтарды тудыратын адам қызметінің процесі ретінде қарастырамыз. Бұл өз кезегінде болашақ педагогтердің бойындағы шығармашылықтың негізгі компоненттерін де анықтауға мүмкіндік береді.

XVII-XVIII ғасырларда жаңа педагогикалық идеяларды қалыптастыру кезеңі белгіленіп, тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытуға ерекше назар аударылды (И.Г.Песталоцци, Гербарт, Д.Фребель, А.Дистервег). ХХ ғасырда шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі Г.С.Альтшуллер, П.Р.Атутов, Ю.К.Бабанский, В.С.Библер, А.Г.Ковалев, Н.В.Кузьмина, Т.В.Кудрявцев, Ю.Н.Кулюткин, Я.Лернер, А.М.Матюшкин, Н.Ф.Талызина және т.б. еңбектерінде көрініс тапты.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту – бастауыш білім берудің маңызды міндеті, өйткені бұл үдеріс тұлғаның жеке басының қалыптасуының барлық кезеңдерінен өтеді, оны тәуелсіз әрекеттерге оятады, бастама көтеруге үйретеді, еркін сөйлеу әдетін, өзіне деген сенімділікті оятады.

Негізгі ережелер. «Зерттеу құзыреттіліктерін белгілі бір саладағы жеке-мағыналы білімдердің, зерттеу дағдыларының және (гипотезаларды ұсыну және негіздеу негізінде мәселелерді көру және шешу, мақсат қою және жоспарлау, қажетті ақпаратты жинау және талдау, ең оңтайлы әдістерді таңдау, эксперимент жүргізу, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау, зерттеу нәтижелерін ұсыну), осы білім мен дағдыларды белгілі бір іс-әрекетте қолдануға ұмтылыс пен қабілеттердің жиыны»;

- зерттеу құзыреттілігі – бұл интегралды сапа, тұлғалар дербес қабілет пен дайындықта көрінетін зерттеу міндеттерін шешу, зерттеу қызметінің технологиясын меңгеру, зерттеу дағдыларының құндылығын және оларды кәсіби салада қолдануға дайындығын тану;

- шығармашылық қабілеттілік – стандартты емес мәселелердің шешімін табу, өзіндік өнімдерін жасау, өнімді ойлау және қиялдың жаңа белгілерін қалыптастырудағы қабілеттердің кешені.

Материалдар мен әдістер. Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттіліктері арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың теориялық аспектілері және эмпирикалық жағдайлары қарастырылады. Зерттеу әдістері екі кезеңді қамтиды, атап айтсақ: теориялық аспектілерін қарастыруда *талдау, жинақтау, ассоциациялау, контент-талдау, жіктеу, құрылымдау* әдістері арқылы болады, ал эмпирикалық зерттеуде *бақылау, сауалнама, диагностикалау, сандық және пайыздық нәтижелерді математикалық-статистикалық өңдеу* арқылы талданады.

Біздің зерттеуіміздің ұғымдық-категориялық аппаратын талдауда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін зерттеушілік құзыреттіліктері арқылы дамыту көзделеді. Бұл ретте ең алдымен, маңызды болып табылатын, яғни тұлғаның

шығармашылық қабілеттерін дамытушы құрал «зерттеушілік құзыреттілік» болса, негізгі идеяда «шығармашылық қабілеттілік» ұғымдарының мазмұны мен құрылымын және оны қамтамасыздандыратын негізгі компоненттерді ашу жолға қойылады. Сонымен Ендеше, негізгі ұғымдардың мазмұнын философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілері тұрғысынан қарастырамыз.

Философия адамзаттық рухтың қажеттілігі ретінде Платон мен Аристотель: «Барлық адамдар табиғатынан білуге құштар... Ақылдылық арқасында күшті болу және өзін-өзі тануға ұмтылу тек адамдарға ғана тән. Олсыз өмір сүру мүмкін емес». Адамдар таңғажайып пен қуанышқа толы білімге ұмтылады. «Философиялық етудің бастамасы таң қалуда жатыр», – деп жазды, – қарапайым мәселені шешуден бастап адамдар аз-аздан, –қарапайым мәселені шешуден бастап адамдар бірте-бірте неғұрлым күрделіге ауысып отырды. Адамды барлық тұтастықтың мақсаты етіп, оның жасалуы мен ондағы адамның рөлін білуге деген ұмтылыс философияның түпнегізі болып табылды. Олай болса болмыс алдында осы қызығушылықтың жойылмауы таусылмайтын және оны ойдың көмегімен айқындау қажеттігі талап етеді», деп тұжырымдады. Философтардың пікірінен зерттеушіліктің бастауы қарапайымды күрделіге ауыстыру болады деп көрсетеді [2].

Тұлғаның шығармашылық дамуы мен өзін-өзі дамытуының теориялық және практикалық аспектілерін дамытудың көптеген ғасырлық тарихы бар. *Адамның шығармашылық қабілеттерін дамыту идеялары ежелгі дәуірде* (Сократ, Платон, Аристотель, Плутарх, Гераклит, Квинтилиан) алға шығарылды, *қайта өрлеу дәуірінде білім беру идеялы адамның дамуы, оның қабілеттерінің жан-жақты көрінісі болды* (Э.Роттердамский, Т.Мор, Ж.Ж.Руссо). Ал софистер шығармашылықты эстетикалық, көркемдік құндылықтарды құруға бағытталған іс-әрекет ретінде қарастырды [2, 186].

Теориялық талдаулардан белгілі болғанындай, «зерттеушілік құзыреттілік» ұғымы маңыздылығымен ерекшеленеді, олай деуге негіз бар. Көбінесе Батыс елдерінде бұл ұғым туралы нақты бір анықтама, тұжырым деректері бар деп айту қиын. Әлемдік зерттеулерде де «research», «competence» жайындағы қомақты зерттеулер болғанымен, «research competence» жайлы зерттеулер, ақпараттар өте аз деуге болады.

Аталмыш ұғым ғалымдар еңбектерінде «зерттеушілік әрекет» (research activity) немесе «зерттеушілік дағды» (research skills) деп қолданыста жүргені белгілі. Шетелдік ғалымдардың пікірінше, білім алушылардың ғылыми-зерттеу оның аналитикалық ойлауын нығайтады және ақпаратты іздеу мен пайдалану қабілетін дамытады [3].

Білім алушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қарастырған ғалым Л.Ш.Абдулова өзінің еңбектерінде: «білім, идеялар, іс-қимыл бағдарламалары, құндылықтар мен қатынастар жүйелері, содан кейін олар зерттеу құзыреттілігінде іс-әрекетте, өзекті көріністерде анықталады» деп түсіндіреді [4]. Автор осы анықтамада зерттеу құзыреттілігінің құрамын (білім, идеялар, іс-қимыл бағдарламалары, құндылықтар мен қатынастар жүйесі) және оның функцияларын (белсенділік, өзекті көрініс) бөліп көрсететініне назар аударады. Мұндай анықтама зерттеу құзыретінің мазмұнындағы басты нәрсені, атап айтқанда оның зерттеу компонентін аша қоймайды, бірақ ұсынылған құзыреттілік құрамы жалпы сипатқа ие, сондықтан жалпы құзыреттіліктің мәнін көрсетеді, бірақ зерттеу құзыреттілігіне әсер етпейді. Біздің түсінуімізше, автор кез-келген құзыреттілік қалыптасып, іс-әрекетте көрінетінін дұрыс тұжырымдайды. Сондай-ақ, бұл тұста ғалым Л.Ш.Абдулова зерттеу құзыреттілігінің қалыптасуын зерттеу қызметі арқылы қарастырады, оның сөзсіз нормасы зерттеу нәтижелеріне қол жеткізудің ұстанымын, деректерін, тәсілдерін дәлелдеу және негіздеу, шындықты, нәтижелерді, олардың практикалық іске асырылуының барабарлығын үнемі тексеру қажеттілігі болып табылады.

Бірінші кезекте психологиялық категорияларға назар аударатын болсақ, сезім мүшелерінен шығатын зерттеу қызметі барысында дамуы керектігі алға шығарылады.

С.Л.Рубинштейн, В.С.Мухинаның еңбектеріне сүйене отырып, біз зерттеу қызметінің алғашқы көрінісін – индикативті рефлекті анықтай аламыз: адамның жай ғана қарап қана қоймай, көру, дәлірек айтсақ, ойлау (қарау) және соның салдарынан оның назарын аударған нәрсені қабылдау қабілеті деп түсінуге болады [5].

Мұндағы индикативті рефлекс зерттеушіліктің бір құрамдасы ретінде танылады. Осы орайда К. Обуховский индикативті рефлекс адамның одан әрі танымдық белсенділігін бастайтын фактор деп санайды, ол өз кезегінде «қарапайым индикативті реакция» және «күрделі зерттеу реакциясы» болып бөлінеді, олар белгілі бір дәрежеде қызығушылық тудыратын тақырыпты немесе құбылысты тануда көрінеді. Зерттелетін объект неғұрлым көп мүмкіндіктер берсе, зерттеу реакциясы соғұрлым қарқынды болады, яғни зерттеудің өзіндік мотиві пайда болады [6].

Студенттердің зертеушілік құзыреттілігінде репродуктивті, өнімді және эвристикалық типтегі ойлау операцияларына негізделген шығармашылық тәжірибе жүйе құраушы сапа ретінде қарастырылады. Бұл проблемаларды шешуге, шындықты шығармашылық тұрғыда түрлендіруге процессуалдық дайындықты қамтамасыз етуге арналғандығын Е.В.Набиеваның жұмысында байқауға болады. Ғалымның пікірінше, зерттеу құзыреттілігінің келесідей мазмұнда ұсынуы зерттеудің психологиялық құрамдастарын көрсетеді, яғни мотивациялық, когнитивтілік, белсенділік, құндылық-семантикалық, эмоционалды-ерікті және т.б.. *Мотивациялық* – білім берудегі зерттеу қызметіне оң көзқарастың негізінде жатқан мотивтердің болуын болжайды; *когнитивтілік* – зерттеу қызметі туралы білім жүйесін, оның білім беру жүйесіндегі ерекшеліктері мен заңдылықтарын игеру; *белсенділік* – психологиялық-педагогикалық әрекет етуде жалпы зияткерлік және зерттеу дағдыларын пайдалану тәжірибесі; *құндылық-семантикалық* – шығармашылықта субъективтіліктің кәсіби қалыптасуы мен даму үдерісінде зерттеушінің ұстанымын жеке маңызды деп қабылдау және зерттеу құзыреттілігінің үдерісіне, мазмұны мен нәтижесіне құндылық қатынасы; *эмоционалды-ерікті* – шығармашылық үдерісті эмоционалды-ерікті түрде реттеу және зерттеу құзыреттілігінің нәтижесін беру болып талданады [7].

Сондай-ақ, психологиялық талдаулар көрсетіп отырғанындай, зерттеу құзыреттілігі жеке қасиет ретінде түсініледі, зерттеу құзыреттілігінің трансформациялық сипатын бөліп көрсету оны білімнің, дағдылардың және іс-әрекет әдістерінің жиынтығына негізделген қызметтің семантикалық контекстін функционалдыдан түрлендіруге ауыстыру нәтижесінде саналы дайындық пен жаңа білімді өз бетінше игере алу қабілетінде көрінетін интегралды жеке қасиет ретінде ұсынуға мүмкіндік береді. Зерттеу құзыреттілігі ойлау үдерістері мен зерттеу белсенділігінің даму деңгейін көрсетеді:

- проблемаларды көру және оқшаулау, оларды шешу туралы болжамдар жасау, міндет қоя білу, ондағы жағдайларды анықтау;
- материалдық және идеалды әлем құбылыстарының ықтимал себептері мен салдары туралы болжамдар жасай білу; гипотезалар жасау, оларды негіздеу;
- күрделі құбылыстардың, оқиғалардың, мәтіндердің, мәлімдемелердің негіздемелерін танып білуде, талдап түсінуде ұзақ уақытта ұстап тұру, есте сақтау, мида өңдеу, ойлау операциялары арқылы нәтиже көрсетуі және т. б.

Зерттеу құзыреттілігі іс-әрекеттегі қабілеттілікте көрінеді, сондықтан білім алушының зерттеу құзыреттілігінің типтік элементтері ретінде біз мыналарды жүзеге асыруды көздейміз: мақсат қою, яғни. іс-әрекеттің мақсатын бөлу; мақсатты орындау, яғни іс-әрекеттің нысанасын, құралдарын анықтау; жоспарланған әрекеттерді жүзеге асыру; рефлексия, қызмет нәтижелерін талдау, қол жеткізілгендердің арақатынасындағы мақсат пен нәтижелердің қорытындысын талдау.

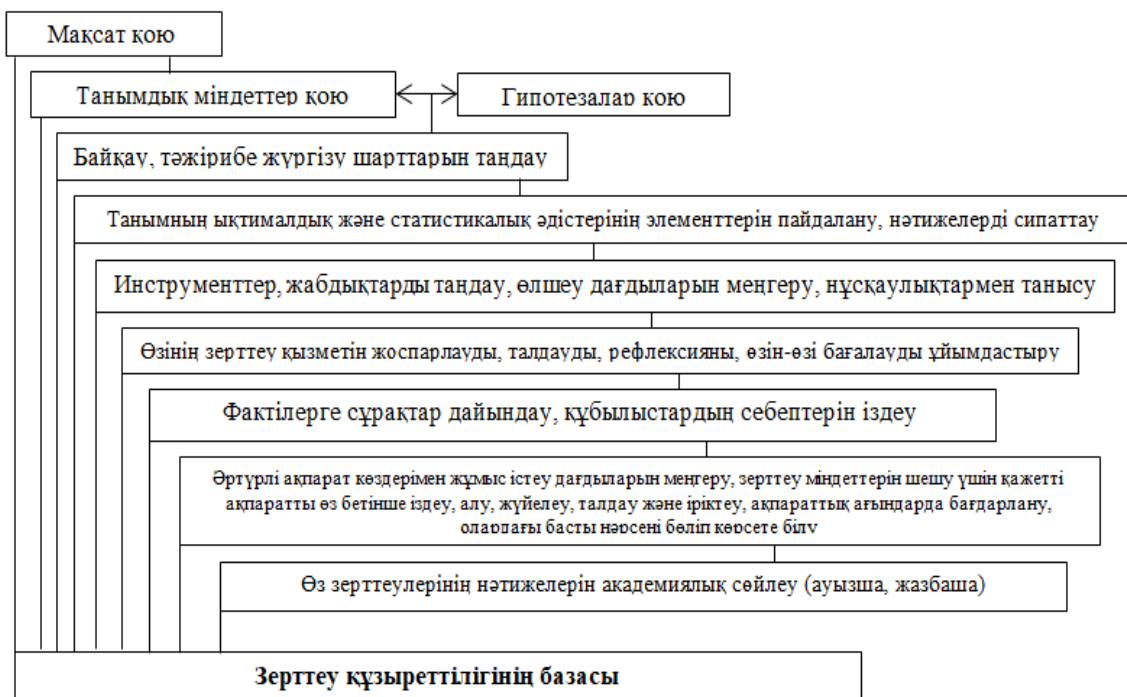
Жалпы алғанда, «зерттеу құзыреттілігі» ұғымының психологиялық аспектіде талдануы *репродуктивтілік, рефлексия, жеке қасиет, болжамдар жасау, саналы дайындық, мотивация, когнитивтілік, белсенділік, эмоционалды-ерікті, зерттеу жүргізуге құндылықты*

қатынас, зияткерлік, ойлаудың орамдылығы секілді ғылыми тіркестермен қамтамасыз етіледі.

Е.Ю.Гирфанова мен П.Н.Осипова білім алушылардың зерттеу қызметі деп «шығармашылық, зерттеу міндеттерін шешумен байланысты және ғылыми зерттеудің негізгі кезеңдерінің болуын болжайтын білім беру жұмысын ұйымдастыру нысаны» ретінде қарастырады [8]. Зерттеу қызметінің негізгі белгілері ретінде олар таңдалған құбылысты зерттеу әдістемесінің (ғылыми шығармашылық деңгейінде), өзіндік жұмыстардың және эксперименттік жұмыс барысында алынған деректер мен зерттеу нәтижелерін талдаудың болуын анықтайды.

М.Н.Арцев зерттеу қызметінің анықтамасын тұжырымдай отырып, оның нәтижесінің болжанбайтындығына баса назар аударады, яғни бұл мәселенің алдын-ала белгісіз шешімін табуға байланысты әрекет деп беріп отыр. М.Н. Арцевтің көзқарасы бойынша ғылыми-зерттеу қызметі жаңа объективті ғылыми білім алуға бағытталған қызмет түрін білдіреді. Бұл қызмет түрі барлық білім алушылар үшін қолайлы бола қоймасы анық. Ғылыми-зерттеу жұмыстарының оқу қызметінен айырмашылығы, оның мақсаты білім беру нәтижесі болып табылады және білім алушылардың оқытуға, олардың зерттеушілік ойлау түрін дамытуға бағытталады [9].

Сонымен қатар бұл айтылғандар О.Е. Лебедевтің құзыреттілік тұжырымдамасымен үндеседі, онда ол адам шешімін таба алатын белгісіздік жағдайының маңыздылығына назар аударады. Автордың пайымдауынша кез-келген зерттеу қызметі бірқатар қағидаларға сәйкес келуі керек: *табиғилық* (мәселе ұзақ және қызықсыз болмауы керек); *хабардарлық* (проблеманы, мақсатты, міндеттерді, үдерісті және зерттеу нәтижелерін түсіну); *дербестік* (өз тәжірибесін пайдалану); *демонстрациялық және мәдени* (осы әлеуметтік қауымдастыққа тән әлемді түсіну және өзара әрекеттесу дәстүрлері, ғылыми-зерттеу және т.б.) [10]. Алайда, зерттеу қызметінің түрлерін нақты ажырату қажеттігі бар, себебі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін зерттеушілік құзыреттілігі арқылы дамытуға байланысты айқындалады.

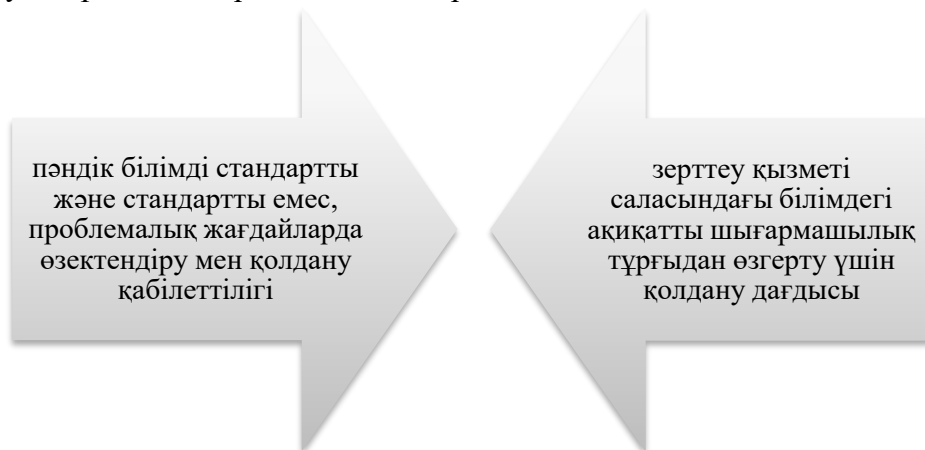
1-сурет. Студенттердің зерттеу құзыреттілігінің базалық мазмұны

1-суретте ұсынғанымыздай, педагогикалық тұрғыдан зерттеу құзыреттілігінің мазмұны: 1) саналы мақсат қою (мақсат қою); 2) танымдық міндеттер қою және гипотезалар қою;

байқау немесе тәжірибе жүргізу шарттарын таңдау; қажетті инструменттер мен жабдықтарды таңдау, өлшеу дағдыларын меңгеру, нұсқаулықтармен жұмыс істеу; танымның ықтималдық және статистикалық әдістерінің элементтерін пайдалану; нәтижелерді сипаттау 3) өзінің зерттеу қызметін жоспарлауды, талдауды, рефлексияны, өзін-өзі бағалауды ұйымдастыру; 4) фактілерге сұрақтар дайындау, құбылыстардың себептерін іздеу; 5) әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдыларын меңгеру, зерттеу міндеттерін шешу үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, алу, жүйелеу, талдау және іріктеу, ақпараттық ағындарда бағдарлану, олардағы басты нәрсені бөліп көрсете білу; 6) өз зерттеулерінің нәтижелерін академиялық сөйлеуді сақтай отырып, талдау. Бұл айтылғандар ең бірінші мақсат қоюдан бастап, рәсімделуіне дейін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің өзіндік ғылыми стилін ұстануын міндеттейді.

Зерттеу қызметінің маңызды құрамдас бөлігі, А.С.Обуховтың пікірінше, білім алушылардың ішкі мотивациясы, яғни зерттелетін тақырып аясында ол үшін маңызды мәселені анықтау болады. А.С. Обухов зерттеу қызметі барысында студенттер осы қызмет түрінің мәнін анықтайтын арнайы қабілеттерді дамытуы керек деп санайды, атап айтсақ: *проблеманы көру; сұрақтар қою; гипотеза ұсыну; ұғымдардың мазмұны мен құрылымын тұжырымдау; жіктеу қабілеті; бақылау; эксперименттер жүргізу дағдыларын игеру; материалды құрылымдау мүмкіндігі; негізгі акценттерді тұжырымдау; өз идеяларын түсіндіру, дәлелдеу және демонстрациялау* [11]. Біздің ойымызша, тұлғадағы болатын қабілеттер тізімін «әдеби дереккөздерді талдау мүмкіндігі» сияқты элементпен толықтыруға болады, онсыз зерттеу құзыреттілігі болуы мүмкін емес.

Зерттеушілік құзыреттілігі тұжырымдамасына жүргізілген талдау көптеген авторлардың тұжырымдаманың белгілерін анықтауға келісетіндігін көрсетеді; белгілі бір мәселені шешудің жаңа жолдарын іздеуге ұмтылу, шығармашылыққа жоғары мотивация ретінде; технологиялардың, зерттеу еңбегінің әдіснамасын меңгеру; әртүрлі кедергілерді еңсеруге дайын болуға мүмкіндік беретін дамыған ерікті сала.

2-сурет. Білім алушылардың зерттеу құзыреттілігінің құрылымы

Қызмет құрылымына сүйену зерттеу құзыреттілігінің орнын анық көруге мүмкіндік береді. Бұл әдіснамалық мәселе, оны тек осы зерттеуге ғана емес, жалпы педагогикалық ғылым үшін де шешу қажет. Зерттеу құзыреттілігінің құрамдас бөліктерінің әрқайсысы оның қалыптасу дәрежесін бағалауға мүмкіндік беретін әртүрлі сапалы қабілеттермен сипатталуы мүмкін. Жүргізілген талдаулар барысы зерттеу құзыреттілігінің мынадай функцияларын анықтауға және сипаттауға мүмкіндік береді:

- *тұлғалық-дамытушылық* (танымдық процестерді, эмоционалдық-еріктік саланы дамыту, зияткерлік өзін-өзі дамыту және болашақ педагогтардың өзін-өзі жетілдіру тәсілдерін игеру);

- *ғылыми-әдістемелік* (әлемнің қазіргі ғылыми бейнесі туралы тұтас идеяны қалыптастыру, ғылыми таным әдістерін меңгеру, ойлаудың ғылыми стилін қалыптастыру);

- *мәдени* (ғылыми қоғамдастықтың мәдениеті мен дәстүрлері арқылы мәдениет әлеміне ену, ғылыми мектептердің мәдениетіне, зерттеу қызметінің мәдениетіне баулу, қазіргі заманғы ғылым мен техниканы дамытудың кең әлеуметтік-мәдени контекстіне тарту);

- *құндылық-бағдарлау* (оқытудағы жеке мағынаны іске асыру шарты ретінде өзінің зерттеу қызметінің құндылығын түсіну қабілеті).

Зерттеу үдерісінде зерттеушілік дағды мен іскерлік қалыптасады, бұл білім алушының зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруға негіз болатын тұлғалық сапалар мен зерттеушілік әрекеттердің әдіс-тәсілдерін меңгертеді. Зерттеушілік болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің материалдарды талдауы, қорытынды жасауы, болжам құра білуі, зерттеу нәтижелерін теориялық интерпретация жасап, рәсімдеуі және оны қоғамда жария етуімен сипатталады. Өзіндік зерттеу жұмысын жүргізу теориялық және әдіснамалық білім негізінде қалыптасады, олар мақсатты қою, жоспарлау, зерттеу жұмысын орындау, рефлексия осыларды іске асыруда зерттеушілік іскерлікті қолдануы, ғылыми диалогқа түсе білуі, дискуссия және т.б., көрініс табады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігінің құрылымы өте күрделі, олар: пәндік білімді стандартты және стандартты емес, проблемалық жағдайларда өзектендіру мен қолдану қабілеттілігі деңгейінде меңгеру; зерттеу қызметі саласындағы білімдегі ақиқатты шығармашылық тұрғыдан өзгерту үшін қолдану деңгейінде меңгеру (жобаларды әзірлеу, құрастыру, іске асыру). Тиісінше, зерттеу құзыреттілігі интегративті және пәндік білімді де, әдіснамалық зерттеу білімін де жоғары деңгейде меңгеруді болжайды деп айтуға болады.

Зерттеу құзыреттіліктерін белгілі бір саладағы жеке-мағыналы білімдердің, зерттеу дағдыларының және (гипотезаларды ұсыну және негіздеу негізінде мәселелерді көру және шешу, мақсат қою және жоспарлау, қажетті ақпаратты жинау және талдау, ең оңтайлы әдістерді таңдау, эксперимент жүргізу, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау, зерттеу нәтижелерін ұсыну), осы білім мен дағдыларды белгілі бір іс-әрекетте қолдануға ұмтылыс пен қабілеттердің жиыны ретінде талданатынын анықтадық.

Сонымен, *«зерттеу құзыреттілігі – бұл интегралды сана, тұлғалар дербес қабілет пен дайындықта көрінетін зерттеу міндеттерін шешу, зерттеу қызметінің технологиясын меңгеру, зерттеу дағдыларының құндылығын және оларды кәсіби салада қолдануға дайындығын тану»* деп нақтыланады.

Біздің зерттеуіміздегі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттіліктері арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуда зерттеу құзыреттілігі негізгі құрал болып танылса, шығармашылық қабілеттер зерттеудегі жаңа теорияларды жасауға, субъективті ғылыми идеяларды жүзеге асыруға, жаңадан жаңаны туындатуға, жалпы айтқанда, терістеуді терістеу диалектикалық заңына бағынатын құрылым бола алады. Ендеше, біз «шығармашылық қабілет» ұғымының мән-мағынасын талдап көруді жөн санаймыз.

Н.В.Сычкова мен П.Ю.Романов бойынша, зерттеушілікті шығармашылықтан бөліп алып мақсатты бағытталған іс-әрекет көп жағдайда жаңа нәтиже алуды жоспарлаған. Авторлар зерттеушілікті қажеттілікпен байланыстырады да, ал шығармашылықты түпнұсқалығымен ажыратады. Сонымен қатар *«шығармашылық» пен «зерттеушілік»* бірін-бірі толықтыратын категория ретінде сипатталады, өйткені зерттеушілік шығармашылықтың қажетті компоненті болып табылады [12].

А.М.Селезнев шығармашылықтың мынадай сатыларын ұсынады:

1) ғылыми проблеманы табу, зерттеу пәнін табу керек, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін қою;

2) ақпараттар жинау мен зерттеу әдістемесін таңдау;

3) ғылыми проблеманы шешу жолдарын іздестіру, жаңа ғылыми идеяны ұсыну;

4) ғылыми жаңалық ашу, ғылыми идеяның «тууы» және жаңалық болып ашылған құбылыстың идеалды үлгісін жасау;

5) ғылыми түрде алынған жаңалықтарды логикалық үйлесімді жүйеге келтіру [13]. Авторлардың пікірін жинақтайтын болсақ, шығармашылықтың негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын зерттеушілік осы сатылардың барлығынан өтетіндіктен негізге аламыз. Біздің жұмысымызға тікелей А.М.Селезневтың пікірі сәйкес екенін айта кеткіміз келеді.

Осы орайда И.Тейлордың тұжырымдамалары бізге жақын келеді, шығармашылық үдерістің алгоритмін былай береді:

1) проблеманы қою;

2) проблеманың метафора мен аналогияның көмегімен өзгеруі, ғылымилануда «бағытын өзгертуі»;

3) шығармашылық жемісін енгізу мен қолдану, яғни қоршаған ортаның қайсыбір бөлігін өзгертіп, қайта құруы [14]. Автордың пікіріне қосыла келе, шығармашылық үдерістің алгоритмінің орындалу нәтижесі шығармашылықтың жемісін тәжірибеге енгізу мен қолдану болса, тұлға зерттеушілік іс-әрекетке түсе отырып, жаңа нәтижеге қол жеткізетіні белгілі. Бұл реттегі талдау біздің шығармашылық және зерттеушілік туралы ойымызды бекітуге негіз болды.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері білім алу барысында мәселені шешудің стандартты емес жолдарын табуда тәуекелге барады. Қазіргі әлемдегі бұл мәселе көптеген педагогтар мен психологтарды қызықтырады. Ең алдымен, шығармашылықтың әртүрлі анықтамаларын қарастырыңыз. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде шығармашылық категориясы екіұшты қарастырылады. Бір жағынан, шығармашылық – бұл қызметтің сипаттамасы: оның ерекше түрі (шығармашылық қызмет – өнер, әдебиет, ғылым) немесе кез-келген қызмет, егер оның дамуы, жетілдірілуі туралы айтатын болсақ [15].

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттері туралы Scopus халықаралық ғылыми журналдарында (The Evaluation of Primary School Teacher Role on Research Activities // International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE) Serbia. – 2020) тұлғаның жаңа білім құндылықтарын оқу материалымен терең байланыстыра ашуы; ізденіс-шығармашылық ғылыми-білімділік әрекетіне жағдай туғызып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дамуы; әлеуметтік бағдары бар мәселелерді талдау мен талқылау; оқу жұмысын ұйымдастырудың және оқу жұмысын әртүрлі формада үйлестіруі; пән бойынша оқу кезіндегі және сабақтан тыс жұмыстардың жаңа сапалы деңгейдегі теңдестігі – олардың ізденіс-шығармашылық ғылыми-білімділік арқылы бірлігін арттыруға танымдық дербестігін дамытуға педагогикалық ықпал етеді, деп көрсетіледі [16].

Талдауларды байқасақ, *шығармашылық* – бұл материалдық және рухани құндылықтарды, басқарудың, тәрбиенің жаңа, прогрессивті түрлерін құру процесінде шындықтың өзгеруін және жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруын қамтитын, адам мүмкіндіктерінің шегін итермелейтін көркемөнерпаздық сапа. Екінші жағынан, мәселе шығармашылықтың психологиялық сипаттамаларына байланысты, сондықтан қабілет проблемасымен байланысты. Демек, *шығармашылық* – бұл сапалы жаңа материалдық және рухани құндылықтарды немесе субъективті жаңаны құрудың нәтижесін жасайтын адам қызметінің процесі екендігі негізделеді.

Шығармашылық компоненттеріне мыналар жатады: – *перцептивті компонент*, оған бақылау, ерекше назар аудару кіреді, яғни интуицияны, қиялды, білімнің кеңдігін, тәуелсіздікті, ойлау жылдамдығын және т.б. қамтитын *интеллектуалды компонент* – бұл фактілерді ашуға ұмтылуды, фактілерге ие болуды, таңдану қабілетін қамтитын сипаттамалық компонент.

Шығармашылық қабілеттердің қалай дамитынын анықтау үшін шығармашылық тұлға ұғымын қарастыру қажет. Шығармашылық тұлға – шығармашылық инновациялық қызмет пен өзін-өзі жетілдіруге қабілетті тұлға. Шығармашылық тұлғаның негізгі компоненттері:

1. Шығармашылық өзін-өзі көрсетуге *мотивациялық* қажеттілікті бағдарлауды, жеке және әлеуметтік маңызды нәтижелерге бағытталған мақсатты көзқарастарды қамтитын шығармашылық бағыт.

2. *Практикалық және интеллектуалды* білімдердің, дағдылардың жиынтығын, оларды проблемаларды қоюда және интуиция мен логикалық ойлауға, белгілі бір саладағы дарындылыққа негізделген шешімдерді іздеуде қолдану қабілетін қамтитын шығармашылық әлеует.

3. *Жеке психологиялық бірегейлік*, оның ішінде ерікті мінез-құлық белгілері, қиындықтарды жеңудегі эмоционалды тұрақтылық, өзін-өзі ұйымдастыру, сыни өзін-өзі бағалау, жетістікке жетудің ынталы тәжірибесі, өзін басқа адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін материалдық және рухани құндылықтарды жасаушы ретінде тану.

Шығармашылық қабілеттер динамикалық ұғым болып табылады, олар адамның іс-әрекетінде қалыптасады, дамиды және көрінеді деген қорытынды жасауға болады.

Зерттеулерге сүйенсек, ғылыми тұжырымдамаларда тұлғадағы қабілеттер арнайы және жалпы деп ажыратылады. Арнайы қабілеттер – бұл белгілі бір қызмет түрлеріне (математикалық, музыкалық, педагогикалық және т.б.) қатысты қабілеттер. Жалпы қабілеттер – арнайы қабілеттерді дамыту қабілеттері. Осы орайда біз, шығармашылық қабілеттердің анықтамасын әртүрлі ғылым салалары бойынша қарастыратын болсақ, психологияда шығармашылық қабілеттер шығармашылық интуициямен анықталады, содан кейін ғана қажетті зерттеудің шеңберінде сәйкестендіру зерттеушідегі интеллектпен байланысты болып келеді, ал интеллектпен сәйкестендіруден ол қарама-қайшылыққа көшеді. Шығармашылық қабілеттердің өзіндік локализациясы бар, өз кезегінде бұл интеллектуалдылыққа тәуелді емес жеке қасиеттердің *«ерекше нүктесі»*, өйткені жоғары интеллектуалды субъектілердің көпшілігінде шығармашылық қабілеті төмен деп айта аламыз.

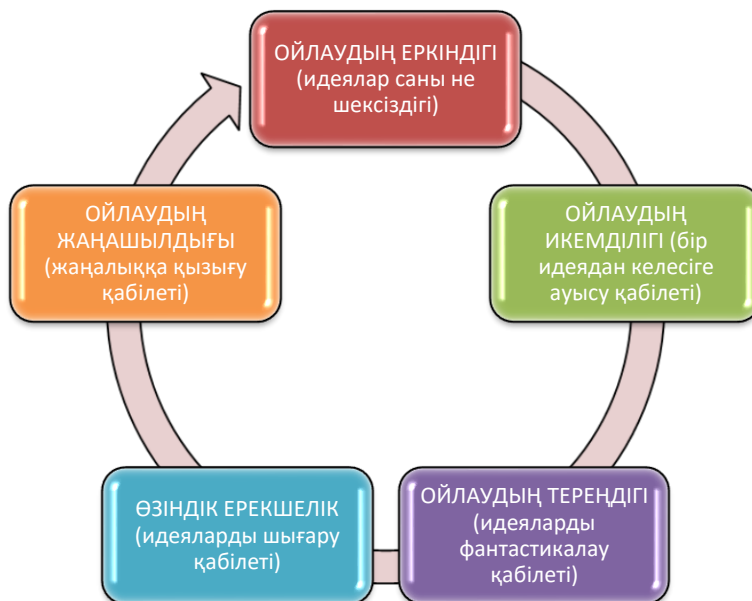
Б.М.Теплов бойынша шығармашылық қабілеттерді бір адамды екіншісінен ажырататын белгілі бір жеке психологиялық ерекшеліктер ретінде қарастырылады, олар адамның қолында бар *дағдылар мен білім қоры*, бірақ оларды алудың жеңілдігі мен жылдамдығын анықтайтын тікелей шығармашылық қабілеттерге байланысты болып келеді [17].

В.Д.Шадриковтың зерттеулерінде шығармашылық қабілеттер – жеке психикалық функцияларды жүзеге асыратын *функционалды жүйелерді реттеуші қасиеттер жиыны* ретінде түсіндіріледі, олар жеке айқындылық өлшеміне ие, табысты және қызметті дамытудың сапалы өзіндік ерекшелігінде көрініс табады [18].

Л.А.Большакова шығармашылық қабілеттерін адамның өмірдің әртүрлі салаларында шығармашылыққа жоғары ұмтылысын көрсететін *күрделі жеке қасиет* ретінде анықтайды, сонымен қатар басқа адамдарға шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруға қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл іздену мен білімге құмарлықтың, интеллектуалды белсенділіктің, жеке тұлғаның *танымдық белсенділігінің жоғары деңгейі* [19].

О.И.Мотков шығармашылық қабілеттер деп тандану және білу қабілетін, стандартты емес жағдайларда шешім табу қабілетін айтады, бұл жаңаны ашуға және оның тәжірибесін терең білуге бағытталады [26].

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерінің мазмұны келесідей параметрлерде болуы шарт. Олар: ойлаудың еркіндігі (идеялар саны), ойлаудың икемділігі (бір идеядан екіншісіне ауысу қабілеті), өзіндік ерекшелік (идеяларды шығару қабілеті), ойлаудың жаңашылдығы (жаңалыққа қызығу қабілеті), ойлаудың тереңдігі (идеяларды фантастикалау қабілеті).

3-сурет. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерінің мазмұны

Шығармашылықты зерттеген отандық ғалымдар Б.А.Тұрғынбаева, А.С.Амирова өзіндік көзқарастарын теория мен практиканың бірлігінде сипаттайды.

Б.А.Тұрғынбаева өзінің зерттеулерінде: «шығармашылық әрекет – тұлғаның шығармашылық міндеттерді өз бетінше шешуі: білім, білік, дағдыны жаңа жағдайға тасымалдай алуы, белгіліден жаңа мәселені көре білуі, объектінің жаңа қызметін байқай алуы, жаңа соны шешімдер қабылдауы» деп көрсетеді [21]. Автордың пікірінше, шығармашылық тек адамға тән болғандықтан келесідей топтастыруға болады делінген: а) шығармашылық тапсырма мен проблемалық мәселе арасында қарама-қайшылықтың болуы; ә) әрекеттің немесе тапсырманың оқушы үшін мәнділігі мен прогрессивтілігінің болуы; б) нәтиженің жаңалығы, оны түсінуі және т.б.

А.С.Амирова оқушы шығармашылығы, соның ішінде бастауыш сыныптағы оқушыларының шығармашылығын зерттеген ғалым. А.С.Амированың «Оқушы шығармашылығының теориясы мен практикасы» атты еңбегінде: «оқушының шығармашылық іс-әрекеті – алған білімін өздігінен толықтырып кеңейтетін жоғары жеңгейде ойлайтын, өзіндік идеясын жүзеге асыруда пікірі мен тұжырымын дәлелдей білетін, саналы түрде рефлексивті әрекетке түсе алатын, өзі үшін жаңа болып табылатын нәтижеге жете білу» – деп нақтылайды [22].

А.С.Амирова өз зерттеулерінде шығармашылықтың теориялық және практикалық жолдары арқылы жаңа нәтижеге жетудің мүмкіндіктері айқындалып, педагогикалық үдеріске енгізуде сабақтастықпен жалғастыра ұйымдастыруды қажет ететіндігін негізге алады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға қажетті үрдістерді 1-кестеде ұсынып отырмыз.

Кесте 1. Шығармашылық қабілеттерді дамытудағы үрдістер құрылымы

№	Авторлары	Шығармашылық үрдістің ұсынылған құрылымы
1	П.К.Энгельмейер	1-акт – ойдың пайда болуы, гипотеза; 2-акт – логикалық зерттеудің жоспарын жасап, графикасын әзірлеу; 3-акт – мақсатты конструктивтілікпен орындау.
2	П.М.Якобсон	1)интеллектуалдық-шығармашылық дайындық(ізденіс); 2) идеяның пайда болуы және оларды дамыту(ассоциациялар); 3) шешімнің жолын іздеу.
3	Дж.Диксон	Нәтижеге жетуге бағытталған тапсырмалар; идеяның оянуы; ойды демалдыру.
4	Я.А.Пономарев	Түйткілді сезіну, оны шешу, шешімді тексеру.
5	А.Адамар	Инкубация, жасырын идеялар, тұйыққа тірелу, интуицияның жарк етуі, эврика, тексеру кезені.
5	А.Н.Лук	Ішкі күштерді жұмылдырып, қосымша мәліметтерді іздеу; түйткілді мәселеден уақытша кету, инкубация, инсайт, нәтиженің дұрыстығы.
6	Б.М.Кедров	Тез/лезде жана идеяның тууы, ұзақ уақыт орындау, жетілдіру.
7	В.А.Кан-Калик	Ойдың пайда болуы, түпкі ойды талдау, оны әрекетке айналдыру, шығармашылық нәтижесін талдап бағалау.
8	В.И.Загвязинский	Жаңалықты көру, педагогикалық өнертапқыштық(құрастыру, модельдеу), жетілдіру.

Соңғы жылдары жоғары кәсіби білім берудің педагогикалық бағытында ең алдымен, ЖОО түлектерін перспективалық қосымшаларды өз бетінше іздеу дағдыларына үйретуге бағытталған мамандандыруды атап өткен жөн, зерттеу және әзірлеу әдістемелері, яғни білім беру процесінің құрылымына кәсіби-ізвестіру, шығармашылық қызмет дағдыларын дамыту енгізіледі. Кәсіби даярлануда шығармашылық мәселелерін зерттеу жоғары дамыған елдердің ЖОО-дары мен өндірістік фирмалары ұйымдастырып, АҚШ-та Шығармашылық оқыту кеңесі құрылды. Колумбия университеті (Columbia University) және Массачусетс технологиялық институтында (Massachusetts Institute of Technology) факторлар бойынша шығармашылықты оқытуға байланысты зерттеулер жүргізіліп келеді. Әлемге әйгілі «Ақыл Одиссеясы» Халықаралық бағдарлама аясында шығармашылық тұлғасының жан-жақты дамуы, оның мәнін құрылымдайтын шығармашылық техникалық немесе гуманитарлық міндеттерді шешу әдіснаманы реттеуді ұсынады. «Ақыл Одиссеясын» К.Сэмюэл Миклас ойлап тапты, ол Нью-Джерсидегі Роуэн университетінің құрметті профессоры. Қазір оған АҚШ-тың 1 миллионнан астам білім алушылары, ал әлемнің 20-дан астам елінің студенттері қатысады. «Ақыл Одиссеясы» Халықаралық бағдарламасына сай, әрбір білім алушы шығармашылық тұрғыда өзіндік өнімін ұсынуы тиіс, ол үшін тиімді деп танылатын әдістер, стратегиялар, тіпті технологияларды қарастырады.

Теориялық талдауларды негізге ала отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың *әдіснамалық аппаратын* құру қажеттігі бар. Әдіснамалық маңызын құрайтын *жүйелік тұғыр, зерттеушілік тұғыр, шығармашылық тұғыр, тұлғалық-бағдарлы* тұғырларды алға шығарамыз.

Жүйелік тұғыр. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудағы жүйелік тұғыр мәні мен атқаратын функциясы жағынан ең жоғарысы болмақ. Олай дейтініміз, жүйелік тұғыр үш функцияны ұстанады, яғни *жүйеге кіру, жүйеде жағдай жасау, жүйеден шығу*. Жүйелік тұғырдағы жүйеге кіру кезеңінде студенттер зерттеушілік құзыреттіліктің маңызын, сол арқылы шығармашылыққа беталысы, мотивациялануы, ал жүйеде жағдай жасау кезеңінде біз, білім алушыларға жағдай туғызуды көздейміз. Өйткені, студенттің ізденіс жұмыстары үшін материалдық-базалық қор өз деңгейінде болуы шарт, «*Ғылыми сағат*» атты ғылыми-әдістемелік семинарлар

ұйымдастыру, «Тұлғаның зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты тақырыпта элективті курс бағдарламасын жүзеге асыру және т.б. жұмыстар атқарылады. Ал соңғы жүйеден шығу кезеңінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері өзін-өзі басқару қозғалысы, кәсібилікте тіпті, тұрмыста шығармашылық стильді ізденістер арқылы қолдануға дағдыланады.

Зерттеушілік тұғыр. Аталмыш тұғыр студенттердің сапалы зерттеулер жүргізуін қамтиды. Олар сапалы зерттеулер жүргізуде күрделі құбылыстарды түсінуге және субъективті тәжірибені, мағыналар мен контексті талдап-түсінуге бағытталған. Бұл өз кезегінде сұхбат алу, бақылау немесе мәтіндік талдау сияқты сандық емес деректерді терең зерттеуге және түсіндіруге ерекше назар аударады. Сапалы зерттеу егжей-тегжейлі ақпарат алуға, мотивтерді кеңінен ашуға және нақты өмірлік тәжірибеге негізделген теорияларды құруға бағытталған. Зерттеушілер деректерді сапалы талдау үшін ең алдымен тақырыптық теорияға негізделген әдістерді жиі пайдаланады. Зерттеулер жүргізуде құрылымдалған ашық сұрақтар, соның көмегімен тиімдірек зерттеу жоспарын дайындауға, зерттеу тақырыбының барлық қиындықтары мен нюанстарын ұғынуға, объективті және сенімді нәтижелерді қамтамасыз ете отырып, деректерді дәл өлшеп, статистикалық талдауға қызмет етеді. Алынған нәтижелерді жалпылауға мүмкіндік береді, бұл зерттеудің дұрыс ұйымдастырылуын көрсетеді. Деректерді мұқият жинау мен талдауды қамтамасыз ететін құрылымды және жүйелі зерттеу әдістерін ұсынады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріндегі ғылыми білімнің сенімділігін қамтамасыз етуге өз үлесін қоса отырып, нәтижелерді жаңғыртуға және тексеруге ықпал етеді. Гипотезаларды тексеруге, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуға жағдай туғызады. Мұндағы зерттеу өз сапалылығын дәлелдеп, шығармашылықтың болуына күш салады.

Шығармашылық тұғыр. Қазіргі әлемде кәсіби дайындыққа шығармашылық көзқарастың көрінісі қоғамның әлеуметтік қажеттілігін қанағаттандырып, оның тиімділігі мен прогресінің шарты болып табылады. Сондықтан замануи педагог мамандарды даярлаудағы маңызды міндет – олардың шығармашылық белсенділігін дамытуда қабілеттілікке бағдарлануы өмірдің өзгеретін әлеуметтік жағдайларына шығармашылықпен бейімделу. Болашақ педагогтердегі дайын білімнің репродуктивті түрде берілуіне негізделген, сондай-ақ бұл ретте дағдылар қоғамдағы үнемі болып жатқан өзгерістерге бейімделу талаптарын қанағаттандыра алмайды. Шығармашылық тұғырдың даму деңгейі болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріндегі көбінесе әлеуметтік қатынастардың қалыптасу динамикасын анықтайды, қоғамда болып жатқан барлық өмірлік үдерістерге дайындығын толықтыра түседі. Шығармашылық тұлғаны дайындауға қойылатын талаптарды орындаудың ең алдымен болашақ мамандарды кәсіби дайындау ісінде маңызы жоғары.

Тұлғалық-бағдарлы тұғыр. Бұл өзара байланысты ұғымдар, идеялар, іс-әрекет тәсілдері, өзін-өзі тану, өзін-өзі құру және студенттердің өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ету және қолдау, оның ерекше даралығын дамыту жүйесі.

Осындай педагогикалық тұғырдың аясында берілетін білім болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің азаматтық қоғамда өмір сүруге дайындаудың негізі ретінде қарастырылады. Бұл білім беру философиясына қатысты. Тұлғалық-бағдарлы тұғыр жағдайында студенттермен дұрыс қарым-қатынас жасау аса маңызды. Неге десеміз, өзін-өзі таңдау мүмкіндігі, өз жеңістері мен жеңілістерін рефлексиялау және дұрыс бағалау қабілеті іске асады. Сонымен бірге әр білім алушының қайталанбас бірегейлігіне негізделеді. Бастауыш сынып мұғалімі әмбебап педагог, сол арқылы шығармашылық әлеуеті қалыптасады. Олар тәуелсіздікті, өзін-өзі қамтамасыз етуді, өзін-өзі бақылауды ашуға бағытталған.

Кесте 2. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдіснамалық тұғарлары

Тұғырлар	Негіздемесі	Комментарийлер
Жүйелік	Жүйеге кіру, жүйеде жағдай жасау, жүйеден шығу кезеңдері арқылы шығармашылыққа беталысы, мотивациялануы негізінде өзін-өзі басқаруы.	Ғылыми-шығармашылыққа бейімдеу
Зерттеушілік	Студенттердің сапалы зерттеулер жүргізуін қамтиды. Олар сапалы зерттеулер жүргізуде күрделі құбылыстарды түсінуге және субъективті тәжірибені, мағыналар мен контекстті талдап-түсінуді.	Күрделі құбылыстарды түсінуге, теорияларды құру
Шығармашылық	Шығармашылық белсенділігін дамытуда қабілеттілікке бағдарлануы өмірдің өзгеретін әлеуметтік жағдайларына шығармашылықпен бейімделу. Болашақ педагогтердегі дайын білімнің репродуктивті түрде берілуі.	Репродуктивті зерттеу
Тұлғалық-бағдарлы	Өзара байланысты ұғымдар, идеялар, іс-әрекет тәсілдері, өзін-өзі тану, өзін-өзі құру және студенттердің өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ету және қолдау, оның ерекше даралығын дамыту жүйесі.	Өзін-өзі құру, өз даралығын бағдарлау

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың *құрылымдық-мазмұндық моделі* динамикалық байланыстағы компоненттер мен өлшемдер, көрсеткіштерден, жоғары, орта және төмен деңгейлерден тұрады. Құрылымдық-мазмұндық модельдің компоненттері *мотивациялық, танымдық және тұлғалық-әлеуметтік, рефлексиялық* болып түзіледі.

Мотивациялық компоненттің ең маңызды тұсы танымдық және тұлғалық-әлеуметтік, рефлексиялық компоненттерді ішінара біріктіретін генерацияланған қабілеттердің санын арттыратындығында болады. Білім алушыдағы шығармашылық қабілеттерді интеллектуалды даму, адамның әлемге деген мотивациясы мен көзқарасын қамтитын тұлғаның интегралды сипаттамасы ретінде қарастырылады. Компоненттің өлшемі *мақсатқа тұрақтылық* арқылы өлшенеді. Бұл ретте студенттердегі көрсеткіштер ретінде жаңаға *тұрақты қызығушылығы, қызығушылық арқылы перфекционизм (жоғары нәтижелерге жетуге тырысу), білім берудегі шығармашылықта мақсатқа жетудегі тұрақтылығы, өзінің шығармашылық қиялынан туындағын өнімді берудегі мүмкіндіктерін таратуға ұмтылысы, ізденістегі, зерттеудегі еркіндікке тұрақтылығы* алға шығарылады.

Танымдық компоненттің басқа компоненттерден ерекшелігі болашақ бастауыш сынып педагогтерінің әмбебаптылығы айтылады. Себебі, болашақ кәсіби жағдайда академиялық сапада жеке пәндер бойынша жоғарғы нәтижелерді көрсетуі, лингвистикалық сапада тілді қолдану қабілеттігі, жаратылыстану бойынша қисынды – математикалық объектілермен, символдармен, белгілермен жұмыс жасауы, кеңістік бойынша үлгілермен, фигуралармен, суреттермен жұмыс жасау және көрермендерге ұсыну, музыкалық орындау, композицияны дайындап шығару арқылы танымдық компоненттің маңызын көрсетеді. Ендеше танымдық компоненттің өлшемі *жалпы қабілеттілікпен* өлшенеді. Жалпы қабілеттіліктің көрсеткіштері ақыл-ой коэффициенті Q120 балдан жоғары, еркін сөйлеу, өнімділік, ауызша түсінуге және ойды нақты баяндау, сөйлеу шапшаңдығы, мол сөздік қор, есептеуіш қабілеттіліктер, ойлау өткірлігі (қабылдау жылдамдығы) болады.

Тұлғалық-әлеуметтік компонент шығармашылық қабілеттің дамуында қажет екендігін, әр тұлғаның қоғам дамуында өз орны бар екендігін біле отырып, студенттердің қызығушылығымен, іс-әрекеттердің жаңа тәсілдерін көбейтуге қабілеттерімен ерекшеленетіндігін атап

өту қажет. Сонымен бірге бұл жекетұлғалық дамудың мақсаттарына да жауап береді. Бұл жөнінде К.Урбан былай деп тұжырымдаған: «Қазіргі заман талабына сай шығармашылық қабілеттің дамуына бағытталған білім дегеніміз – аз уақыт ішінде мол идея қорын алу емес, керісінше жеке тұлғаның толық дамуын қамтамасыз ететін іс». Тұлғалық-әлеуметтік компоненттің өлшемі *жеке-тұлғалық ұйымдастырушылық* болып өлшенеді. Аталған өлшем бірнеше көрсеткіштерді реттейді, олар: өз қатарымен, ересектермен өзара қарым-қатынасын орната білу дағдысы, ынталылық (тәуекелге бел буу), өзіндік және өзгелердің іс-әрекет өнімдеріне баға беру қабілеттілігі, жалпыға бірдей стандартты қабылдамауы, эстетикалық, ұнамды құндылықтары, идеяның құндылығына адамдарды көндіре білу дағдысы, өз сезімін басқару, ажырата білу, сараптама жасау, қажеттіліктерді көре білу, көңіл-күй, ұйымдас-тырушылық дағдысы.

Рефлексиялық компонент, білімге деген ұмтылыста оң өзін-өзі бағалаудың болуы, өз қабілеттері мен мүмкіндіктеріне деген сенімділік, өз қабілеттері мен мүмкіндіктерін іске асыруға рефлексия, бағалау және өзін-өзі бағалау қабілеттеріне ие болуды ұсынады. Рефлексиялық компоненттің өлшемі *өздік ойлау* болады. Осы орайда ойлау икемділігі маңызды рөл атқарады. Шығармашылық жұмыстарды, зерттеу жүргізуде сыни тұрғыдан ойлаудың болуы және пайымдауларды тұжырымдау (дәлелдеу, рефлексия, бағалау және қорытынды), шығармашылық немесе зерттеу өнімін сыни тұрғыдан талдай білу, шығармашылық өнімге немесе идеяға сыни баға бере білу (рефлексиялық күнделікпен таныстыру), өз іс-әрекетінің нәтижелерін болжау қабілеті, өзінің жеке әлеуетін түсіну қабілеті, кәсібиліктегі іс-әрекетінде өзінің жеке мүмкіндіктерін жандандыру және қолдану көрсеткіштері түзіледі.

Сонымен, *шығармашылық қабілеттілік – стандартты емес мәселелердің шешімін табу, өзіндік өнімдерін жасау, өнімді ойлау және қиялдың жаңа белгілерін қалыптас-тырудағы қабілеттердің кешені.*

Біз, теориялық талдауларды жалпы түсіне келе, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың диагностикалық жұмыстарын ұсынатын боламыз. Мысалы, бүгінгі таңда тұлғаның шығармашылық деңгейін бағалау үшін негізінен Торренс, Гилфорд және Джонсонның диагностикалық әдістері қолданылады. Олардың көмегімен студенттердің шығармашылық деңгейін анықтауға болады.

Нәтижелер. Шығармашылық қабілеттерді диагностикалау әдістемесін таңдау немесе әзірлеу кезінде әдістеменің сенімді, яғни шығармашылықтың әртүрлі сипаттамаларын қамтитынына назар аудару керек. Субъектілердің жасына, сондай-ақ диагностикалық ортаға көңіл бөлу маңызды.

Тұлғаның шығармашылық қабілеттерін диагностикалаудың негізгі ұстанымында шығармашылықты диагностикалау үшін интеллектті өлшеу сынақтары қолайлы емес, өйткені олардың мақсаты ұсынылған бірнеше шешімнің жалғыз дұрыс шешімін табудың жылдамдығы мен дәлдігі болып табылады, сондықтан диагностикалауда шығармашылықты зерттей отырып, оның бейнелі (вербалды емес, көркем) және вербалды (ауызша) жақтарын зерттеу қажеттігі туындайды.

Диагностикалық әдістер шығармашылық ойлаудың үлгілілігі мен стереотиптік көрсеткіштерін өлшеуді қарастырады. Бұл реттегі шығармашылықтың индикаторы – диагностика кезінде өнімділік болады. Әрине ол, берілетін жауаптар санының тапсырмалар санына қатынасы бойынша өлшенеді. Диагностикалық зерттеулерде түпнұсқалық стандартты емес жауаптардың пайда болу жиілігі тұрғысынан кері шамалар саны да анықталады. Бірегейлікті өлшеу жауаптардың жалпы санына қатысты бұрын кездеспеген идеялар саны тұрғысынан жүзеге асырылады. Біз, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық деңгейін анықтауға, диагностика жүргізуге тиімді деп саналатын 3-кестедегідей диагностикалық

әдістемелерді көрсетіп отырмыз. Алдағы ғылыми еңбектерде студенттермен осы көрсетілген диагностикалық әдістерді жүргізетін боламыз.

Кесте 3. Болашақ педагогтердің шығармашылық деңгейін анықтаудағы диагностикалық әдістер

Компоненттер	Диагностикалық әдістер	Мазмұны
Мотивациялық	<ul style="list-style-type: none"> - С.Медниктің шығармашылық деңгейді анықтау сауалнамасы; - Тұлғаның мотивациясын зерттеу әдістемесі (М.В.Матюхина); - «Шығармашылық» тесті (Вишнякова Н.). 	Шығармашылыққа қызығушылығын, шығармашылық деңгейін, перфекционизді анықтау
Танымдық	<ul style="list-style-type: none"> - Уильямстың шығармашылық сынағы (модификацияланған Е.Тупіск); - Абстракттілі ойлау деңгейін анықтау әдістемесі (К.Ерасек бойынша); - ауызша-логикалық ойлауды диагностикалау әдістемесі (Л.И.Переслени, Л.Ф.Чупрова); - субтесттер әдістемесі (Л.И.Переслени, Е.М.Мастюкова, Л.Ф.Чупрова); - сыни ойлау дағдыларын диагностикалау (Б.Блум бойынша); - ғылыми тест («Неге?.. Ал егер не болады?...Дәлелдеу!...Бізді сендіріңіз!»); - Дж.Рензуллидің әдістемесі (Е. Туниктің модификациялауы); - студенттердің кәсібилігіне қанағаттануын зерттеу әдістемесі (А.А.Андреев); - «Эмоционалды фокус» тест-сауалнамасы (Б.И.Додонова). 	Жалпы қабілеттілікті, ақыл-ой коэффициентін, еркін сөйлеуін, өнімділіктің деңгейін, шығармашылықты түсіну, ойды нақты баяндау, сөйлеу шапшандығы, ойлау икемділігі.
Тұлғалық-әлеуметтік	<ul style="list-style-type: none"> - бақылау әдісімен тұлғаның темпераментін зерттеуге арналған сауалнама (О.Анисимович); - тұлғаның темперамент түрін анықтауға бағытталған сауалнама (А.Белова); - «Эмоционалды жауап шкаласы» әдісі (А.Меграбян және Н.Энштейн); - жеке шығармашылықты зерттеуге арналған суретті тест (Р.Немов); - Е.Торренстің білім алушының қиялын зерттеу тесті; - С.Розенцвейгтің көңіл-күй реакцияларын зерттеу әдістемесі (Н.В.Тарабринаның бейімдеуінде); - білім алушылардың кәсіби білім алуына қанағаттануын зерттеу әдістемесі (А.А.Андреев); - «Эмоционалды фокус» тест-сауалнамасы (Б.И.Додонова). 	Зерттелушілердің өз қатарымен, ересектермен өзара қарым-қатынас деңгейі, тәуекелдігі, өзіндік және өзгелердің іс-әрекет өнімдеріне баға беру қабілеттілігі, идеяның құндылығына адамдарды көндіре білу дағдысы, өз сезімін басқару, көңіл-күй, ұйымдастырушылық дағдысы.
Рефлексиялық	<ul style="list-style-type: none"> - Айзенктің жеке сауалнамасы; - А.Маслоудың «Өзін-өзі дамыту» әдістемесі; - «Өзін-өзі реттеуді зерттеу» әдістемесі (У.В.Ульенкова); - А.А.Лосевтің сараптамалық бағалау әдістемесі; 	Зерттеу өнімін сыни тұрғыдан талдай білуі, шығармашылық өнімге немесе идеяға сыни баға бере білу, рефлексиялық

	<p>- «Аптаға кесте құру» әдістемесі (С.Я.Рубинштейн); - «Мен өзімді қалай көремін?» әдістемесі (А.И.Савенков).</p>	<p>күнделікпен жұмыс, өзінің жеке әлеуетін түсіну қабілеті, кәсібиліктегі іс-әрекетінде өзінің жеке мүмкіндіктерін жандандыру және қолдану.</p>
--	---	---

Диагностиканың төмен нәтижелері зерттелушілердің шығармашылыққа қабілетсіз екенін білдірмейді: шығармашылық көріністер өздігінен және реттелмейтінін ескеру қажетпіз.

3-кестеде көрсетілген шығармашылық қабілеттерді диагностикалаудың барлық әдістері шығармашылықтың қалыптасуының абсолютті көрсеткіші деуге келе бермейді, бұл жерде шығармашылықты және зерттеуді диагностикалауды қамтамасыздандыратын әдістер де ұсынылады. Кейбір тест әдістері олар кез-келген нақты жағдайға емес, жалпы шығармашылық көріністерін бағалайды. Сонымен бірге бұл фактор диагностиканың объективтілік деңгейін төмендетеді. Кемшіліктерге қарамастан, шығармашылық қабілеттердің даму деңгейін зерттеуге арналған тест әдістемелерін көптеген ғалымдар, психологтар, педагогтар, шығармашылық жаттықтырушылар қолданады, сондықтан да бірнеше тест нұсқаларын біріктіре отырып, шығармашылықты әр түрлі жағынан зерттеуге болады.

Осы орайда біз, зерттелушілердің шығармашылық деңгейін анықтауда авторлық сауалнамаларды жүргіздік. І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің білім алушыларынан сауалнамаға 96 студент, оның ішінде бақылау тобы-46, эксперименттік топта-50 респондент эксперименттік жұмыстарға тартылды.

Сауалнама 15 сұрақтан тұрады, зерттелушілер барлық сұрақтардың соңына нәтижені өңдеу. Әр жауап үшін тиісті балл алады:

- А) 4 балл
- Б) 3 балл
- С) 2 балл
- Д) 1 балл

Нәтиженің интерпретациясы:

1) Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілетінің дамуының төмен деңгейі (0-15 балл)

Интеллектуалды қабілеттер жеке тұлғаның шығармашылық қабілетінің қажетті, бірақ жеткіліксіз шарттары ретінде әрекет етеді. Шығармашылық қабілеті дамыған мұғалім болу үшін біреудің тәжірибесін қайталау, нұсқаушының көмегімен алға басу көрініс береді. Іс-әрекетте көрінетін стандартты емес шешімдерді іздеуге бейімділік, бірлескен іс-әрекет кезінде студенттің шығармашылық күш-жігердің, жасампаздықтың, белсенді танымның және жеке маңыздылығының құндылықтарын қабылдауы төмен. Жаңа мәселелерді көру және шешу, мақсат қою және жоспарлау, қажетті ақпаратты жинау және талдау, ең оңтайлы әдістерді таңдау және зерттеу нәтижелерін ұсына алмайды, болашақ маман ретінде өз кәсібінің шекарасынан шыға алмауы, сол арқылы өз тәжірибесін, еңбегін өзгерте алмауы жатқызылады.

2) Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілетінің дамуының орташа деңгейі (16-40 балл)

Шығармашылық қабілетті анықтауда мотивация, құндылықтар, жеке қасиеттер басты рөл атқарады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімі мамандықтың тұрақтылығын, маңыздылығын, қажеттілігін сезінеді. Шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділік пен шығармашылық қабілеттің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігі байқалады. Іс-әрекетте көрінетін стандартты емес шешімдерді іздеуге бейімділік, бірлескен іс-әрекет кезінде студенттің шығармашылық

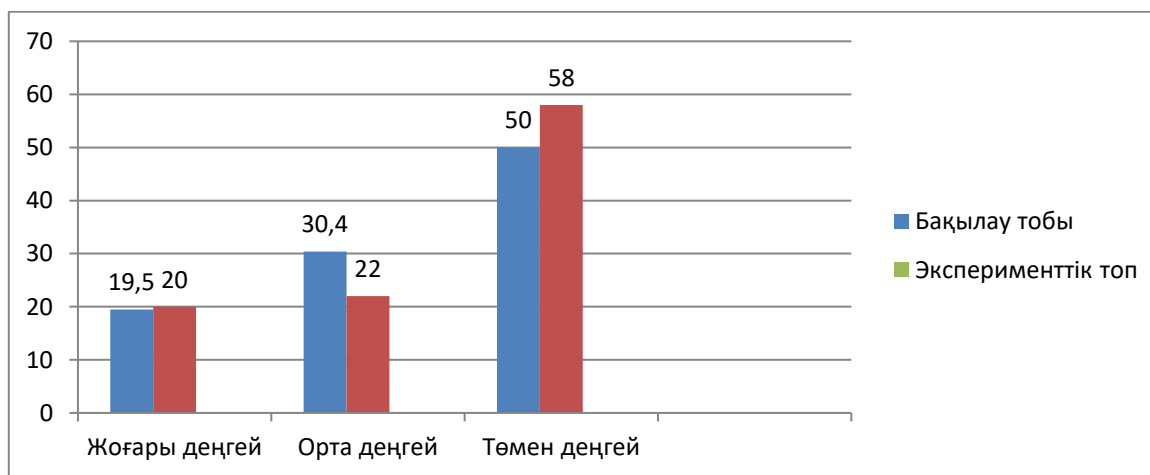
күш-жігердің, жасампаздықтың, белсенді танымның және жеке маңыздылығының құндылықтарын қабылдауы орташа. Жаңа мәселелерді көру және шешу, мақсат қою және жоспарлау, қажетті ақпаратты жинау және талдау, ең оңтайлы әдістерді таңдау және зерттеу нәтижелерін нұсқаушының көмегі арқылы ұсынады.

3) Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілетінің дамуының жоғары деңгейі (41-60 балл).

Нәтижелер мен талқылау. Кәсіби шеберлігі шыңдалған, құзырлығы жоғары, нәтижеге бағытталған білімдендірудің жаңа жүйесіне көшу құзырлықтарын үнемі дамытуды талап етеді. Бұл болашақ бастауыш сынып мұғалімінің шығармашылық іс – әрекетінің мазмұны зерттеушілік құзыреттіліктен, жеке ізденістерден тұрады. Бағдарланған білім беру сапасын арттыруда жаңаша жолдар мен әдістер табуға дағдыланған, кәсіби біліктілігін арттыруда қажеттіліктерді шешудің жолдарын іздейді, табады. Іс-әрекетте көрінетін стандартты емес шешімдерді іздеуге бейімділік, бірлескен іс-әрекет кезінде студенттің шығармашылық күш-жігердің, жасампаздықтың, белсенді танымның және жеке маңыздылығының құндылықтарын қабылдауы жоғары. Жаңа мәселелерді көру және шешу, мақсат қою және жоспарлау, қажетті ақпаратты жинау және талдау, ең оңтайлы әдістерді таңдау және зерттеу нәтижелерін ұсынады.

Кесте 4. Анықтау экспериментіндегі бақылау және эксперименттік топтардың шығармашылық қабілеттілігі деңгейінің нәтижелері

Деңгейлер	Жоғары (41-60 ұпай)		Орта (16-40 ұпай)		Төмен (0-15 ұпай)	
	Шкалалар					
-	n	%	n	%	n	%
Бақылау тобы – 46	9	19,5	14	30,4	23	50
Эксперименттік топ – 50	10	20	11	22	29	58

4-сурет. Анықтау экспериментіндегі бақылау және эксперименттік топтардың шығармашылық қабілеттілігі деңгейлерінің гистограммасы

4-кесте, 4-суреттен байқап отырғанымыздай, сауалнама алу барысында бақылау тобы – 46 респонденттерден жоғары деңгейде 9, ол 19,5%-ды берсе, орта деңгейдегі студенттер саны – 14, яғни 30,4%, ал төмен деңгейдегі жауаптар саны -23 респондент, 50%-ды көрсетті. Бұл дегеніміз, қатысқан респонденттердің 50%-ы төмен деңгейде болғанын айқындайды. Эксперименттік топтағы 50 респонденттің жоғары деңгейді көрсеткені – 10, бұл 20% -ды береді, ал орта деңгейі – 11 респондент, 22% болса, төменгі деңгейдегі жауаптар саны – 29, яғни 58%-ды көрсетіп отыр. Жалпы сипаттайтын болсақ, екі топтағы зерттелушілердің шығармашылықты түсінуі, қажетсінуі төмен деңгейде басым түсті.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін дамытудағы қажетті үдерістерді талдауда, зерттеушілік құзыреттіліктің арнайы құрал бола алатындығы белгілі. Мысалы, жоғарыда сауалнамада берілгендей, зерттеушілік құзыреттілікті логикалық зерттеудің жоспарын жасап, графикасын әзірлеу, мақсатты нақты қойып, конструктивтілікпен орындау, ізденіс, идеяның пайда болуы мен дамуы, нәтижеге жетудегі тапсырмаларды жүйелеу, шешім, оның жолдарын іздеу, идеяның терең дами түсуі, түпкі ойды талдау, оны әрекетке айналдыру, жаңалықты көру, одан ләззат алу, одан ары жетілдіру және т.б. арқылы жүзеге асырып, содан кейін шығармашылық жолындағы қабілеттер дами түсетіндігі бар.

Білім алушылардың шығармашылық қабілеттерінің дамуын байқау, сөйлеу және жалпы белсенділіктің дамуы, талдау әдеті деп те түсінуге болады, себебі жоғарыда көрсетілген шығармашылық қабілеттерді дамыту үдерісінде айтылғандар оны қамтамасыз етіп тұр. Сондай-ақ, шығармашылық қабілеттердің дамуына жақсы дайындалған есте сақтау және ерікпен қиял фактілерін түсіну әдеті кіреді. Шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңызды шарты тек техникалық дағдылар емес, сонымен бірге шығармашылық қызметті де дамыту болып табылды. Мұны жеңу үшін студенттердің жеке басының ерекшеліктеріне байланысты ақпараттық ортамен, терең ізденіс жұмыстарымен қатар, зерттеушілік жасауға деген ұмтылысты дамыту, зерттеушілік арқылы шығармашылыққа ұмтылуға бағыттау керектігі анықталды.

Диагностикалық жұмыстарды талдай келе, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесін дайындау жолға қойылады.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарға қатысқан І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің білім алушыларында эксперименттік топтағы 50 респондентке «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты тақырыпта элективті курс бағдарламасы әзірленді.

«Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» тақырыбындағы элективті курстың мақсаты:

-білім алушылардың зерттеушілік құзыреттілік және шығармашылық қабілеттер жайлы теориялық түсініктер беру, шығармашылық дағдарысты жеңе отырып, шығармашылық қабілеттерін арттыру.

Курстың негізгі міндеттері:

- болашақ мамандарды зерттеушілік құзыреттілік және шығармашылық қабілеттердегі теориялық негіздерімен қаруландыру;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың жаңа тұжырымдамалық идеяларын педагогикалық-психологиялық негіздерін айқындауға жағдай жасау;

- зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуды ұйымдастыруға кеңес беру.

«Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты элективті курстың мазмұны төмендегідей теориялық және қолданбалы бөліктерден тұрады. Олар:

Теориялық мазмұны:

- тұлға және зерттеушілік құзыреттілік теориялары;

- шығармашылық қабілеттілік теориялары;

- шығармашылық қабілеттілікке кәсіби даярлаудың маңызы;

- шығармашылық қабілеттер және оның ішкі құрамаларының кәсіби даярланудағы маңызы;

Курстың қолданбалы бөлігі:

- зерттеушілік құзыреттілік негізінде шығармашылық қабілеттерді дамытудың жаңаша формаларын ұйымдастыру;

-тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесін меңгерту;

- «Сын тұрғысынан ойлау технологиясының» 80-ге жуық стратегиялары, «Жобалау технологиясы», «Модельдеу технологиясы», «Цифрлық технологиялардың» шығармашылық қабілетті дамытудағы тиімділігін реттеу.

Ұсынылып отырған «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» элективті курсын оқыту нәтижесінде:

- болашақ бастауыш педагогтерін кәсіби даярлаудағы теориялық негіздері бойынша білімі;

- педагогикалық-психологиялық тұрғыдан теориялық түсініктері;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз ететін жаңа теорияларды жасау және ұйымдастыруда кәсіби білігі, оларды бастауыш білім беру үдерісінде қолдану құзыреттеліктері қалыптасатын болады. «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты элективті курстың оқу-тақырыптық жоспарын 5-кестеде ұсынамыз.

Кесте 5. «Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» атты арнайы курстың оқу-тақырыптық жоспары

Дәріс тақырыптары	Сағат саны/формасы			
	дәріс	практикалық сабақ	СОӨЖ	СӨЖ
Білім берудегі шығармашылық қабілеттерді дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар мен нормативтік актілердің мазмұны.	1	1	3	3
«Тұлғаның зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесі» ғылыми пән ретінде	1	1	3	3
Зерттеушілік құзыреттілік – көпаспектілі құрылым	2	2	3	3
Зерттеушілік құзыреттілік – шығармашылық қабілеттерді дамытудың базасы	1	1	3	3
Тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытудың ғылыми теориялары	2	2	3	3
Шығармашылық қабілеттерді дамытудың әдіснамалық тұғырлары	2	2	3	3
Шығармашылық қабілеттерді дамытуды жүзеге асыру технологиялары	2	2	6	6
Шығармашылық қабілеттерді дамыту – педагогикалық практика, сабақ беріп көру кезеңінің маңызды құралы	2	2	3	3
Тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытудың диагностикалық аппараты	2	2	3	3
Барлығы:	15	15	30	30

Зерттеу құзыреттілігі – шығармашылық қабілетті дамытудың базасы. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың әдістемесін дайындауда «зерттеушілік құзыреттілік» және «шығармашылық қабілеттер» бойынша қаруланатындай, яғни студенттердің зерттеушілік құзыреттілігі қалыптасқан жағдайда шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік бар екендігін негізге аламыз.

Қорытынды. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытудың теориялық тұжырымдамалары «зерттеу-

шілік құзыреттілік», «шығармашылық қабілеттер» ұғымын философиялық, педагогикалық және психологиялық тұрғыдан талдауға мүмкіндік болды. Сондай-ақ, шығармашылық, шығармашылық қабілеттердің педагогикалық тұрғыдағы мәнін сипатталып, шығармашылық қабілеттердің өзіндік өнімді, жұмыс барысында үйренген білімдері, дағдылары, дербес пәндік оқытуда қолданылатын өнімді жасау қабілеті ретінде анықтайды, кем дегенде үлгіден даралық, өнер арқылы көрінетіндігін түйіндеуге болады. Бұл ретте болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің шығармашылық қабілеттерін дамыту дербес әдістемелік пәндерді оқытуда бұрынғы өзінде бар біліммен ұштасып, нәтижесі зерттеушілікте жүзеге асатындығын талдаулар және диагностикалық жұмыстар, дайындалған әдістеме көрсетіп отыр.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігі арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуда келесідей ғылыми-әдістемелік ұсыныстар береміз:

-«Мен – зерттеушімін!» атты студенттер арасында арнайы авторлық мектептердің жұмыстарын ұйымдастыру;

- «Creative abilities» білім беру порталдарының жұмыс бағдарламаларын әзірлеу.

Жүргізілген зерттеу жұмыстары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми гранттық қаржыландыру АР 19678345 «Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттіліктері арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту» жобасының аясында орындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III // <http://online.zakon.kz/> (қарастырылған күні 06.02.2024ж).

2 Доватур А.И. Платон об Аристотеле // *Вопросы античной литературы и классической филологии.* – 2003. – С. 137-144.

3 Алдамбергенова Г.Т., Шынтаева Р.Ж. Оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігінің даму үдерісі // *Вестник Казахского национального женского педагогического университета.* – 2019. – №. 4. – С. 184-190.

4 Абдулова Л.Ш. Формирование исследовательской компетентности студентов колледжа на основе синергетического подхода // *Стандарты и мониторинг в образовании.* – 2009. – №. 1. – С. 34-37.

5 Выготский Л.С. и др. Ценностные детерминанты переживания кризисов средней взрослости // *Психология человека в современном мире. Том 3. Психо.* – 2009. – С. 83.

6 Обуховский К., Сегал Б.М. Психология влечений человека. – *Прогресс*, 1972.

7 Набиева Е.В. Мониторинг формирования научно-исследовательской компетентности учителя // *Стандарты и мониторинг в образовании.* – 2008. – №. 5. – С. 13-17.

8 Гирфанова Е.Ю. Противоречия в образовательных и профессиональных стандартах: можно ли и как их устранить // *Гуманитарные науки и образование.* – 2021. – Т. 12. – №. 3 (47). – С. 41.

9 Арцев М.Н., Панасюк В. П. Качество образовательной программы в школе как объект оценки и управления // *Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития.* – 2003. – Т. 2. – С. 10-15.

10 Лебедев О.Е. Результаты школьного образования в 2020 г // *Вопросы образования.* – 2009. – №. 1. – С. 40-60.

11 Булин-Соколова Е.И., Обухов А.С., Семенов А.Л. Будущее педагогическое образование. Направление движения и первые практические шаги // *Психологическая наука и образование.* – 2014. – Т. 19. – №. 3. – С. 207-226.

12 Мицан Е. Л., Сычкова Н. В. Педагогические условия физического развития школьников в системе дополнительного образования. – 2003.

13 Селезнев А. М. Всемирно-исторический процесс: общественно-экономические формации, цивилизации и межформационные революции // *Философия и общество.* – 2005. – №. 2 (39). – С. 18-38.

14 Тейлор И. Славяне и арийский мир. – *Вече*, 20097 – С.121.

15 Бегжанова Ж.Е., Сейдина Б.З. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру жолдары. – 2014.

16 Akhatayeva U.B., Amirova A., Sydykova Z.E., Karabayeva K.U., Dauletaliyeva D.M., Bulshekbayeva A.I. / *The Evaluation of Primary School Teacher Role on Research Activities // International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE) Serbia.* – 2020. – V.8. -No.3. – P. 29-38. Scopus (индекс хирша): ISSN: 2334-8496.

- 17 Теплов Б.М. Способности и одаренность //Вестник практической психологии образования. – 2012. – Т. 9. – №. 4. – С. 54-57.
- 18 Шадриков В.Д. Психология профессиональных способностей. – 2010.
- 19 Крамарев С.А., Шпак И.В., Большакова Л.А. Современные возможности лечения хронических вирусных гепатитов у детей //Здоровье ребенка. – 2007. – №. 4. – С. 7-9.
- 20 Мотков О.И. Изучение гармоничности образа жизни и ее развития //Экзистенциальная и гуманистическая психология.-[Электронный ресурс].–Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x7022.htm>. – 2015.
- 21 Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. – 2005.
- 22 Амирова А.С. Шығармашылық – педагог кәсібінің негізі. Монография. – Алматы, 2020. – 113 б.
- 29 Қилыбаева Г.К. Бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамыту. Алматы, 2016ж. 36-49б.
- 30 Князева Е.Н. Одиссея научного разума. – Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт философии Российской академии наук, 1995.
- 23 Урбан К.Н., Петрова Л.И. Проблемы и перспективы гуманитарной подготовки студентов по специальности " Издательское дело" в Белорусском государственном технологическом университете. – 2021.

Reference:

- 1 Qazaqstan Respyblikasynyń "Bilim týraly" Zańy 2007 jylǵy 27 shildedegi № 319-III //http://online.zakon.kz/(qarastyrylǵan kúni 06.02.2024 j).
- 2 Dovatyr A.I. Platon ob Aristotele //Voprosy antichnoi literatýry i klassicheskoi filologu. – 2003. – S. 137-144.
- 3 Aldambergenova G.T., Shyntaeva R.J. Oqýshylardyń zertteýshilik quzyrettiliginiń damý úderisi //Vestnik Kazahskogo natsionalnogo jenskogo pedagogicheskogo ýniversiteta. – 2019. – №.
- 4 Abdýlova L.Sh. Formirovaniye issledovatel'skoi kompetentnosti stýdentov koleja na osnove sinergeticheskogo podhoda //Standarty i monitoriń v obrazovanii. – 2009. – №. 1. – S. 34-37.
- 5 Vygotskii L.S. i dr. Sennostnyye determinanty perejivaniya krizisov srednei vzroslosti //Psihologiya cheloveka v sovremennom mire. Tom 3. Psiho. – 2009. – S. 83.
- 6 Obýhovskii K., Segal B.M. Psihologiya vlecheniu cheloveka. – Progres, 1972.
- 7 Nabieva E.V. Monitoriń formirovaniya naýchno-issledovatel'skoi kompetentnosti ýchetelá //Standarty i monitoriń v obrazovanii. – 2008. – №. 5. – S. 13-17.
- 8 Gurfanova E.Jý. Protivorechia v obrazovatelnyh i professionalnyh standartah: mojno li i kak ih ýstranit //Gýmanitarnyye naýki i obrazovanie. – 2021. – T. 12. – №. 3 (47). – S. 41.
- 9 Arsev M. N., Panasúk V. P. Kachestvo obrazovatelnoi programmy v shkole kak obekt osenki i ýpravleniya //Obrazovanie cherez vsú jizn: nepreryvnoe obrazovanie v interesah ýstoichivogo razvitiya. – 2003. – T. 2. – S. 10-15.
- 10 Lebedev O.E. Rezýltaty shkolnogo obrazovaniya v 2020 g //Voprosy obrazovaniya. – 2009. – №. 1. – S. 40-60.
- 11 Býlin-Sokolova E.I., Obýhov A.S., Semenov A.L. Býdýshee pedagogicheskoe obrazovanie. Napravlenie dvijeniya i pervyye prakticheskie shagi //Psihologicheskaya naýka i obrazovanie. – 2014. – T. 19. – №. 3. – S. 207-226.
- 12 Misan E.L., Sychkova N.V. Pedagogicheskie ýslovia fizicheskogo razvitiya shkolnikov v sisteme dopolnitelnogo obrazovaniya. – 2003.
- 13 Seleznev A.M. Vsemirno-istoricheskii proses: obshchestvenno-ekonomicheskie formasi, sivilizasi i mejformatsionnyye revolúsi //Filosofiya i obshchestvo. – 2005. – №. 2 (39). – S. 18-38.
- 14 Teilor I. Slavane i arusku mir. – Veche, 2009.
- 15 Begjanova J.E., Seidina B.Z. Oqýshylardyń shyǵarmashylyq qabileterin qalyptastyryú joldary. – 2014.
- 16 Akhatayeva U.B., Amirova A., Sydykova Z.E., Karabayeva K.U., Dauletaliyeva D.M., Bulshekbayeva A.I. /The Evaluation of Primary School Teacher Role on Research Activities // International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE) Serbia. – 2020. – V. 8. -No.3. – P. 29-38. Scopus (indeks hirsha): ISSN: 2334-8496.
- 17 Теплов В. М. Способности и одаренность //Вестник практической психологии образования. – 2012. – Т. 9. – №. 4. – С. 54-57.
- 18 Shadríkov V.D. Psihologiya professionalnyh sposobnostei. – 2010.
- 19 Kramarev S.A., Shpak I.V., Bolshakova L.A. Sovremennyye vozmojnosti lecheniya hronicheskikh virýsnykh gepatitov ý detei //Zdorove rebenka. – 2007. – №. 4. – S. 7-9.
- 20 Motkov O.I. Izýchenie garmonichnosti obraza jizni i ee razvitiya //Ekzistentsialnaya i gýmanisicheskaya psihologiya.-[Elektronnyy resýrs].–Rejim dostýpa: <http://hpsy.ru/public/x7022.htm>. – 2015.
- 21 Turǵynbaeva B.A. Muǵalimniń shyǵarmashylyq áleýetin biliktilikti arttyrýú jaǵdaynda damytý: teoria jáne tájiribe. – 2005.
- 22 Amirova A.S. Shyǵarmashylyq – pedagog kásibiniń negizi. Monografiya. – Алматы, 2020. – 113 б.
- 23 Ýrban K.N., Petrova L.I. Problemy i perspektivy gýmanitarnoi podgotovki stýdentov po spetsialnosti" Izdatelskoe delo" v Belorýsskom gosýdarstvennom tehnologicheskom ýniversitete. – 2021.